

گونه های مهاجم (invasive species)

گونه ای که خارج از زیستگاه یا پراکنش طبیعی خود زندگی می کند، به گونه غیربومی موسوم است و لذا پتانسیل تبدیل شدن به گونه مهاجم را در صورت دارا بودن ویژگی هایی همچون رشد سریع، تولید مثل زودتر، قدرت پراکنش زیاد، توان سازگاری با شرایط مختلف محیطی، تحمل دامنه وسیع تغییرات، دامنه گسترده منابع غذایی دارد.

در واقع گونه های مهاجم بگونه هایی اشاره دارد که تولید مثل سریع خارج از محدوده محلی خود داشته و قادرند تنوع و یا فراوانی گونه های بومی آن منطقه را از طریق رقابت برای منابع، شکار، بیماری های انگلی، هیبریداسیون با جمعیت بومی، ورود عوامل بیماری زا کاهش دهند. این گونه ها در زیستگاه مورد تهاجم دگرگونی فیزیکی یا شیمیایی ایجاد کرده و با تاثیر بر اکوسیستم های طبیعی، اراضی کشاورزی، تاسیسات آبی و دیگر تاسیسات حفاظتی به سلامت انسانی و اقتصاد آسیب می رسانند. عبارتی هجوم گونه های غیربومی علاوه بر از بین بردن گونه های گیاهی و جانوری بومی منطقه، می تواند سبب اختلال در بهداشت و سلامت انسانی و محیط زیست دریایی و خسارات اقتصادی-اجتماعی گفشته و اثرات سوء بر اکوسیستم جدید وارد نمایند.

نمونه هایی از گونه های مهاجم که موجب بر هم زدن اکوسیستم و ایجاد اختلال در اکوسیستم های آبی کشور گردیده اند می توان به ورود ماهی آمور به تالاب هامون، شانه دار مهاجم در دریای خزر *Mnemiopsis leydi*، گیاه آزولا و سنبل آبی به تالاب انزلی و تیلایا به عنوان تهدیدی جدی برای تالاب های کشور در حال حاضر نام برد. همچنین پدیده شکوفایی مضر جلبکی نیز در بسیاری از موارد می تواند در اثر گونه های مهاجم جلبکی مضر و سمی رخ دهد.

بر اساس تحقیقات تسهیلات جهانی محیط زیست (GEF)، گونه های مهاجم دریایی یکی از چهار تهدید بزرگ برای اقیانوس های جهان محسوب می شوند.

گونه های مهاجم از طریق مسیرهای انتقالی همچون انواع شناورها ، سکوهای حفاری، حوضچه های خشک، صنایع پرورش ماهی، صنایع گیاهی و تغذیه ای، آکواریوم ها، حیوانات خانگی منتقل می شوند. پروژه های ساخت و ساز و ترمیم نوار ساحلی و سایر تحقیقات علمی مبتنی بر آب نیز به طور سهوی می توانند موجب انتقال موجودات از جایی به جای دیگر شوند.

یکی از مهم ترین راه های انتقال گونه مهاجم علاوه بر مسیر های ذکر شده حمل و نقل غیر عمدی این گونه ها از طریق آب توازن کشتی هاست که ورودشان خطرات جدی برای محیط زیست دریایی و اقتصاد آن منطقه به دنبال دارد.

در پی تصویب و لازم الاجرا شدن کنوانسیون کنترل و مدیریت آب توازن کشتی دستورالعمل های متعددی به عنوان راهنما برای روش های اجرایی دریافت، پردازش ویا تعویض آب توازن به شرط تضمین این روشها بر حفاظت از محیط زیست و سلامت انسانی و منابع تهیه گردیده است. در مدیریت آب توازن بر مقابله با گونه های مهاجم آبی از سه روش ذیل استفاده می گردد:

۱. دریافت و پردازش آب توازن در بنادر

۲. پردازش آب توازن در کشتی

۳. تخلیه آب توازن

به طور کلی، مدیریت گونه های مهاجم شامل پنج استراتژی اولیه به شرح ذیل می باشد:

• پیشگیری: کم هزینه ترین و مطلوب ترین روش برای جلوگیری از استقرار و انتشار گونه های مهاجم می باشد.

• تشخیص زود هنگام و مانیتورینگ پایش: با تشخیص زودهنگام استقرار یک گونه می توان آنرا از بین برد و به این ترتیب جلوی انتشار آنرا گرفت.

• واکنش سریع و ریشه کنی: ایجاد و مدیریت سیستم های واکنش سریع و نابودسازی

• کنترل و مدیریت بلند مدت: چنانچه نابودسازی گونه وارد شده مهاجم عملی نبوده و یا روشی برای

نابود کردن آن وجود نداشته باشد، کنترل جمعیت گونه مزبور برای جلوگیری از انتشار بیشتر و خسارت زدن

موثر است. کنترل جلوگیری از گسترش گونه های مهاجم و به حداقل رساندن اثرات در زیستگاه ها و گونه های بومی در این استراتژی مدنظر قرار می گیرد.

• آموزش و توسعه: افزایش آموزش و توسعه تلاش برای اطمینان آگاهی از تهدیدات گونه های مهاجم و اولویت های مدیریت

راهکارهای ذیل جهت حفظ و پایداری تنوع زیستی و گونه های بومی هر منطقه که می بایست مدنظر قرار گیرد پیشنهاد می گردد:

- پرهیز از نگاه بخشی در معرفی گونه غیربومی بدون توجه به اثرات بلند مدت
- الویت قرار دادن آبرزی پروری پایدار و سازگار لمحیط زیست
- شناخت وضعیت گونه های غیربومی در کشور
- آموزش و تنویر افکار عمومی
- انجام فعالیت های تحقیقی در زمینه زیست شناسی، اثرات زیست محیطی و روش های مدیریت کنترل این گونه ها
- وضع قوانین و مقررات در این زمینه جهت پیشگیری ورود و مدیریت گونه های مهاجم